
ASPECTE ALE POLITICII DUNĂRENE A ÎMPĂRATULUI FLAVIUS VALENS. PACEA CU ATHANARICH

Vasile Mărculeț

Perioada de pace relativă de la Dunărea de Jos și *statu-quo* -ul politico-teritorial impuse prin *foedus*-ul din 332, în urma victoriei lui Constantin I asupra vizigoților nord-dunăreni, au rămas în vigoare până la stingerea Dinastiei Constantiniene (363). Situația avea să se deterioreze dramatic, pe fondul instabilității interne din Imperiul Romano-Bizantin, la începutul domniei împăratului din *pr s Orientis*, Flavius Valens (364-378). Cu potențialul militar refăcut după dezastrul din 332, vizigoții, considerându-se dezlegați de obligațiile asumate prin *foedus*-ul din același an, reiau în 364-365 incursiunile de pradă în provinciile sud-dunărene ale imperiului.

Redeschiderea problemei vizigote și amenințarea reprezentată de germanici la adresa securității frontierei dunărene a Imperiului Romano-Bizantin l-a determinat pe împăratul Valens să organizeze o vastă campanie militară împotriva acestora. Desfășurată, cu întreruperi între anii 367 și 369, acțiunea romano-bizantină a vizat, în primul rând, anihilarea centrului de putere vizigot din răsăritul Câmpiei Muntene, condus de *reg le* Athanarich. Rezultatele înregistrate de imperiu au fost însă modeste în raport cu ampla angajare de forțe realizată. Nu este mai puțin adevărat însă că epuizantul conflict a afectat serios potențialul vizigoților.

Pacea romano-bizantino-vizigotă. La capătul a trei ani de conflict cu imperiul, deși nu suferise o înfrângere decisivă, Athanarich s-a văzut silit să solicite încheierea păcii. Efectele războiului asupra supușilor săi au fost dintre cele mai grave. Întreruperea schimburilor comerciale cu Imperiul Romano-Bizantin i-a aruncat pe vizigoți „*într-o cumplită lipsă de cele necesare traiului*”¹. Ca urmare ei s-au adresat prin solii împăratului cerându-i iertarea.

Valens însuși dorea, cel puțin la fel de mult, încheierea păcii, în condițiile în care un rezultat totalmente favorabil devenise imposibil de obținut. Pe de altă parte, pentru împăratul de la Constantinopol, „*rămânerea îndelungată*” la Dunăre, însemna să lase în suspensie probleme grave din alte regiuni ale imperiului². Avem în vedere, în primul rând, disputa cu Persia, pe cale să se redeschidă la frontiera răsăriteană. În consecință, el s-a arătat favorabil propunerilor de pace făcute de Athanarich.

Tratatul inițial de pace au fost purtate din partea Imperiului Romano-Bizantin de generalii Arintheus, *mağ ster p ditum*, și Victor, *mağ ster eqi tum*, trimiși în nordul Dunării. Tratatul dintre Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți, afirmă Themistius, a fost definitivat în urma întâlnirii pe o corabie „*în bătaia soarelui, în culmea arșiței*” dintre Valens și Athanarich, care au discutat „*din zorii zilei până seara târziu*”³.

¹ Ammianus Marcellinus with in english translation by C. Rolfe in Three Volumes, London-Cambridge, Massachusetts, MCMXXXV-MCMLXXXVI [Ammianus Marcellinus, *Istorie romană*, trad. și edit. D. Popescu, București, 1982], XXVII, 5, 7 (Ammianus).

² Ammianus, XXVII, 5, 7.

³ *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. II, București, 1970, p. 58-59, nr. XIV (*Fontes*, II); Ammianus, XXVII, 5, 7.

Principala problemă care își așteaptă un răspuns este legată de datarea momentului în care s-a încheiat pacea dintre Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți. Asupra acestui aspect ne vom opri în continuare încercând să oferim o soluție cât mai temeinică și mai pertinentă.

Plecând informațiile deținute, majoritatea specialiștilor au datat încheierea păcii între Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți în vara anului 369. Într-o lucrare de dată recentă, istoricul Alexandru Madgearu contestă însă această datare și propune vara anului 370. Istoricul român își justifică datarea prin presupusa prezență a împăratului la Marcianopolis la 9 martie 370, de unde emite un ordin pentru Felicius, *comes sacrarum largitiorum*⁴. El susține că Valens s-a deplasat la Dunărea de Jos în primăvara anului 370 pentru o nouă campanie împotriva vizigoților, dar reluarea luptelor cu Persia (aprilie 370), l-a determinat să încheie pacea cu germanicii pentru a se ocupa de problema de la frontiera orientală⁵.

În ceea ce ne privește nu considerăm validă datarea propusă de Alexandru Madgearu. O primă precizare pe care o facem este aceea că, cel mai probabil, actul din 9 martie a fost emis în anul 369, nu în 370. Urmărirea actelor emise de Valens în a doua jumătate a anului 369 și în cursul anului 370 ne permite cunoașterea aproximativă a itinerariilor acestuia și implicit a activității sale. La 30 octombrie 369, împăratul era, se pare, la Antiochia, de unde emite un ordin pentru Fortunatianus, *comes rerum p ivatarum*⁶. Deplasarea lui în Orient s-a datorat, fără îndoială, gravelor probleme apărute la frontiera răsăriteană, unde ostilitatea Persiei era în creștere. Din același motiv, generalul Flavius Arintheus, *magister peditum*, fusese trimis de urgență în Orient, imediat după încheierea tratatelor cu vizigoții⁷. Or acesta fusese unul dintre negociatorii păcii cu germanicii, din partea imperiului. Nu este exclus ca prezența împăratului în Orient după 18 iulie să fie legată de impunerea pe tronul Armeniei Mari a regelui Pap (369-373), aliatul Constantinopolului⁸. Valens a revint însă foarte repede pe frontul de la Dunărea de Jos, întrucât la 11 decembrie îl regăsim la Marcianopolis⁹.

În anul următor situația se repetă. La 4 ianuarie 370 împăratul era la Constantinopol¹⁰. De aici s-a deplasat în Orient, unde a rămas până la începutul verii anului 370, când a revenit în Europa. La 30 aprilie el era, se pare, în Antiochia de unde emite un ordin pentru Fortunatianus, *comes rerum p ivatarum*, edict datat însă în *Codex Theodosianus* la 30 aprilie 369¹¹. În ceea ce ne privește, considerăm că datarea actului în 30 aprilie 369 nu poate fi acceptată prin punerea lui în context cu celelalte edicte emise de împărat în aceeași perioadă. Așa cum am văzut, la 9 martie, 11 martie și 3 mai 369, Valens era la Marcianopolis de unde emite trei edicte. Or, în condițiile de deplasare ale timpului ar fi fost imposibil ca în 30 aprilie împăratul să fie la Antiochia,

⁴ *Codex Theodosianus*. Ad LIV librorum manu scriptorum et priorum editionum fidem recognovit et annotatione critica, instruxit Gustavus Haenel Lipsiensis, MDCCCXLII [*Theodosii Imperatoris Codex* (www.thelatinlibrary.com/theodosius.html)], 10. 17. 2 (*Codex Theodosianus*).

⁵ Al. Madgearu, *Istoria militară a Daciei post-romane, 275-614*, Târgoviște 2011, p. 80; Cf. N. Lenski, *Failure of Empire. Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*, Berkeley, Los Angeles, London, 2002, p. 133, n. 101.

⁶ *Codex Theodosianus*, 15. 2. 2.

⁷ Ammianus, XXVII, 12, 13.

⁸ N. Lenski, *op. cit.*, p. 133.

⁹ *Codex Theodosianus*, 10. 10. 11.

¹⁰ *Codex Theodosianus*, 5. 1. 2.

¹¹ *Codex Theodosianus*, 10. 19. 5.

iar la 3 mai la Marcianopolis. În schimb actul se încadrează perfect în seria celor emise de Valens în anul 370, în perioada deplasării sale în Orient. La 10 iunie, împăratul era la Cyzikos, la 19 iunie la Apollonia, la 1 august la Marcianopolis¹². După această dată îl regăsim la Hierapolis, la 10 august și 18 septembrie, din nou în drum spre frontul din Orient¹³. Probabil, tot din anul 370 datează și edictele din 1 și 6 octombrie, emise din locuri neprecizate, pentru Festus, *consularis § riae*, și Auxonius, *vicarus dioecenseos Asianae*¹⁴.

Pe baza acestor informații, putem conchide că în anul 370, Valens s-a aflat, cu certitudine, pe frontul de la Dunărea de Jos doar în cursul lunii iulie și primele zile ale lunii august. Este dificil de crezut că intervalul scurt de timp cât a rămas în zonă i-a permis să stabilească contacte cu Athanarich, să schimbe soliile, să poarte tratativele la care face referire Ammianus Marcellinus și să încheie pacea.

În concluzie, în ceea ce privește datarea încheierii păcii dintre Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți, credem că vara anului 369 rămâne cea mai plauzibilă. Considerăm chiar, că acest lucru s-a realizat în prima jumătate a lunii iulie, mai exact între 5 iulie, când împăratul era la Noviodunum, și 18 iulie, când el era deja la Marcianopolis, de unde emitea amintitul ordin pentru Archelaus, *comes sacrarum larg tiorum*. Putem admite data de 5 iulie 369 ca un *terminus ps t ye m*, iar 18 iulie drept un *terminus ante ye m* al încheierii păcii. În condițiile anului 369, pacea nu era dificil de încheiat în intervalul de timp arătat, întrucât contactele cu Athanarich erau stabilite. Admițând chiar că pacea nu s-a încheiat în intervalul de timp precizat de noi, ea a putut fi încheiată în perioada următoare, dat fiind faptul Valens a putut rămâne la Dunăre, cel puțin, până a sfârșitul lunii august, înainte de a pleca spre frontul din Orient.

În ceea ce privește revenirea împăratului la Marcianopolis în decembrie 369, explicația ne este oferită de Ammianus Marcellinus, care susține că după campania din nordul gurilor Dunării, și după încheierea păcii cu vizigoții, susținem noi, „*Valens cu toți ai săi s-a întors la Marcianopolis, ca să petreacă iarna, care era destul de ușoară în acel ținut*”¹⁵. De altfel, el a rămas extrem de puțin în zonă, dacă avem în vedere faptul că la 4 ianuarie 370 împăratul era la Constantinopol, unde a ajuns, cel puțin, cu câteva zile înainte. Situația de la cele două frontiere, de răsărit și de nord, l-a silit însă pe Valens să penduleze între Orient și Dunărea de Jos. Fără îndoială, în perioada în care s-a aflat în această regiune, împăratul a urmărit modul de punere în aplicare a prevederilor păcii cu vizigoții și a supravegheat îndeplinirea amplului program de construcții inițiat în perioada campaniei. Foarte probabil, inscripția de la Gârliciu, cu privire la ridicarea noului castru de la Cius, a fost pusă tot în această perioadă.

Revenind la prevederile păcii din iulie 369, tratatul încheiat între Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți nu s-a păstrat. Unele din prevederile sale pot fi însă deduse din scrierile unor autori antici, care le-au înregistrat. Prin tratat, Athanarich se angaja ca pe viitor să înceteze acțiunile de pradă în imperiu, precum și persecuțiile împotriva creștinilor. Vizigoții încetau să mai fie *foederati* ai Constantinopolului care,

¹² *Codex Theodosianus*, 11. 36. 17; 6. 31. 1; 11. 24. 2.

¹³ *Codex Theodosianus*, 1. 29. 5; 7. 13. 6. 2.

¹⁴ *Codex Theodosianus*, 8. 4 11; 12. 1. 69.

¹⁵ Ammianus, XXVII, 5, 6.

în aceste condiții, înceta plata subsidiilor anuale (*annonae foederaticae*) către barbari. Teritoriile nord-dunărene din stânga Oltului, stăpânite *de jure* de imperiu din timpul lui Constantin I, erau pierdute și din acest punct de vedere, cu excepția cordonului strategic alcătuit din fortărețele de pe malul stâng al Dunării. Pentru schimburile comerciale dintre imperiu și germanici au fost stabilite două cetăți de frontieră¹⁶. Se consideră ce cele două cetăți au putut fi Sucidava (Izvoarele, jud. Constanța) și Noviodunum sau Daphne și Noviodunum¹⁷.

Autorii romano-bizantini, atât cei contemporani, cât și cei tardivi, nu au avut decât cuvinte elogioase la adresa păcii din anul 369. Din punctul de vedere al lui Themistius, unul din panegiricii lui Valens, pacea dintre imperiu și vizigoți era una „*vrednică de admirație*” sau „*o pace glorioasă*”, iar anularea plății subsidiilor către barbari era interpretată în sensul că „*romanii acordau pacea și nu o cumpărau*”¹⁸. Chiar dacă mai rezervat, și Zosimus vede pacea într-o lumină favorabilă. Conform opiniei sale „*pacea nu știrbea prestigiul romanilor*”¹⁹.

Supuse unei analize obiective, prevederile tratatului din 369, atâta cât le cunoaștem, infirmă opiniile exuberante ale autorilor romano-bizantini menționați, evidențiind o pace de compromis, cu unele prevederi chiar defavorabile imperiului. De altfel, aceștia înșiși scapă în relatările lor anumite informații, care converg spre această concluzie. Mult elogiata încetare a plății de *annonae foederaticae* de către Constantinopol nu a însemnat altceva în esența sa decât încetarea statutului de *foederati* al vizigoților și, implicit, a oricărei legături juridice, fie aceasta și numai formală de imperiu. Din această perspectivă, de o însemnătate aparte rămâne faptul că prin pacea din 369 statutul juridic al teritoriilor nord-dunărene era complet schimbat, respectiv, tratatul din 369 confirma *de jure* o situație existentă *de facto*: pierderea lor de către imperiu. De altfel, Zosimus însuși, după ce elogiază pacea, afirmă că prin tratatul încheiat se hotăra ca vizigoții „*să stăpânească în deplină siguranță tot ce posedaseră mai înainte*”. Interesante sunt și informațiile transmise de Ammianus Marcellinus care afirmă că semnarea tratatului s-a făcut prin „*schimbul de ostatici*”²⁰. Prin *foedus*-ul din 332 doar romano-bizantinii au fost cei care au primit ostatici din partea vizigoților și nu avem informații ca situația să se fi modificat până în 369. În concluzie, prin respectiva pace vizigoții erau recunoscuți egali imperiului.

Prin prisma informațiilor prezentate, deosebirea dintre *foedus*-ul din 332 și tratatul din 369 este în afara oricărei discuții. Conchidem deci pe baza acestor constatări că tratatul din vara anului 369 anula complet *foedus*-ul din 332. În condițiile noilor reglementări juridice dintre Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți, *Rip Goth* ca nord-dunăreană, creată de Constantin I și menținută cu fermitate de urmașii săi în cadrele trasate de acesta, își înceta și *de jure* existența. Faptul echivala cu pierderea stăpânirii asupra Daciei sudice.

¹⁶ Ammianus, XXVII, 5, 10; *Fontes*, II, p. 60-61, nr. XIV; Zosimi comitis et exadvocati fisci, *Historiae*, interprete Leunclavio, în Zosimus, ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, MDCCCXXXVII, IV, 11 (Zosimus); Cf. E. Gibbon, *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, volumes 1-6. eBookMall, 2001 (www.ebookmall.com), p. 1002.

¹⁷ I. Barnea, *Perioada Dominatului (secolele IV-VII)*, în R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobogii*, vol. II: *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 395; N. Lenski, *op. cit.*, p. 135; Al. Madgearu, *op. cit.*, p. 80-81; V. Mărculeț, *Politica împăratului Flavius Valens la Dunărea de Jos 364-370. Pierderea Daciei sudice*, în „*Tyragetia*”, VI [XXI], 2012, 1, p. 265.

¹⁸ *Fontes*, II, p. 56-59, nr. XIV.

¹⁹ Zosimus, IV, 11.

²⁰ Ammianus, XXVII, 5, 10.

Pacea din anul 369 și-a arătat curând efectele negative. O parte a prevederilor sale, respectiv cele legate de protecția creștinilor nord-dunăreni, au fost repede eludate de Athanarich. Prin 370-372, acesta a declanșat o violentă represiune împotriva lor pe motiv că a fi favorabili Imperiului Romano-Bizantin cu care ar fi întreținut legături și ale cărui interese le-ar fi servit. Numeroși martiri s-au adăugat acum celor din epocile precedente. Între aceștia, martyrologiile și scrierile autorilor bisericești îi menționează de *Sfântul Sava „Gotul”* și *Sfântul Niketas*, alături de mulți alții²¹. Mai periculos se va dovedi însă faptul că vizigoții își păstrau intact potențialul militar, iar consecințele dezastruoase se vor arăta curând.

Considerații finale. Redeschiderea problemei vizigote, prin 364-365, la începutul domniei împăratului Flavius Valens readucea spațiul de la Dunărea de Jos în prim-planul politicii romano-bizantine. În scopul soluționării ei, împăratul a organizat o amplă campanie militară, desfășurată cu întreruperi între anii 367 și 369.

Războiul romano-bizantino-vizigot din anii 367-369 s-a încheiat indecis. În vara anului 369, mai exact la o dată cuprinsă între 5 și 18 iulie, la Noviodunum, între Imperiul Romano-Bizantin și vizigoții nord-dunăreni era încheiată pacea.

Tratatul din vara anului 369 se deosebea radical de foedus-ul din 332. Prin prevederile sale, acordul din vara anului 369 anula complet foedus-ul din 332. În condițiile noilor reglementări juridice dintre Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți, *Rip Goth ca* nord-dunăreană, creată de Constantin I și menținută cu fermitate de urmașii săi în cadrele trasate de acesta până prin anii 364-365, la începutul domniei lui Valens, își înceta și *de jure* existența. Faptul echivala cu pierderea stăpânirii asupra Daciei sudice.

Pacea romano-bizantino-vizigotă din vara anului 369 conținea și unele reglementări de natură economică. Astfel, pentru schimburile comerciale dintre imperiu și vizigoți au fost stabilite două cetăți de frontieră. Se consideră ce cele două cetăți au putut fi Sucidava și Noviodunum sau Daphne și Noviodunum.

În pofida prevederilor sale, tratatul de pace din 369 nu a fost în măsură să asigure protecția creștinilor aflați în area de jurisdicția lui Athanarich. Prin anii 370-372, sub pretextul că aceștia ar fi favorabili Imperiului Romano-Bizantin, șeful vizigot declanșează o violentă represiune împotriva lor, soldată cu numeroși martiri.

²¹ *Acta & nctorum qo t̄qot toto orb coluntur, vel a cathl icis scrip orum celeb antur.* Ex Latinis et Graecis, aliorumque gentium antiquis Monumentis, Collecta, Digesta, Illustrata a Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochi, editio novissima curante Joanne Carnandet. *Aprilis tomus secundum. Quo medii XI dies continentur.* Parisiis et Romae, 1866, II, p. 89-90; *Acta & nctorum & p emb is.* Ex Latinis et Graecis, aliorumque gentium Monumentis, servata primigenia veterum Scriptorum phrasi, Collecta, Digesta, Commentariisque et Observationibus illustrata a Joanne Stiltingo, Constantino Suyskeno, Joanne Periero, Urbano Stikero, tomus V. *Quo dies decimus q̄ ntus, decimus sextus, decimus sep imus et decimus octavus continentur.* Antverpiae, MDCCCLV, p. 38-43; *Fontes*, II, p. 726-727, nr. LXXXVII.

**ASPECTS OF THE DANUBIA POLICY UNDERTOOK BY EMPEROR
FLAVIUS VALENS. THE PEACE WITH ATHANARICH
(Summary)**

The threat represented by the Visigoths from Northern Danube determined emperor Valens to organize against them an ample military campaign between 367 and 369. But the obtained results were modest. As a consequence, in the summer of 369 the emperor accepts to make peace with Athanarich, the king of Visigoths. The peace consecrates the Roman-Byzantine Empire's loss of domination upon Southern Dacia.

Cuvinte cheie: Valens, Athanarich, vizigoți, sudul Daciei, pacea romano-bizantină-vizigotă.

Key words: Valens, Athanarich, Visigoths, Southern Dacia, Roman-Byzantine-Visigoth peace.